วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์
Journal of Educational Development Reviews
Vol.2 No. 4 October-December 2025
ISSN:3088-1463 (Online)

วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2568

สภาพและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

The Current Conditions and Challenges of Wat Klang Phrapariyattidhamma School (General Education Division), Mueang District, Kalasin Province

พระมหาฉัตรเพชร สมาจาโร
หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
PhramahaChatpat Samajaro
Master of Education Program in Buddhist Educational Administration
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, RoiEt Buddhist
Email: chatpatphuensantai@gmail.com
วันที่รับบทความ: 21 กันยายน 2568; วันแก้ไขบทความ 27 ธันวาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ: 31 ธันวาคม 2568
Received: September 21, 2025; Revised: December 27, 2025; Accepted: December 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ และ 2) เสนอแนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหา โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย ผลการศึกษา พบว่า

สภาพปัจจุบันโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง เป็นสถาบันการศึกษาที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นเอกลักษณ์ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธานคณะกรรมการบริหาร และมีการจัดหลักสูตรที่ผสมผสานระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพระปริยัติธรรม นักเรียนประกอบด้วยทั้งฆราวาสและสามเณร ส่วนสภาพปัญหา คือ 1) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ: โครงสร้างการบริหาร การขาดแคลนงบประมาณ และการขาดระบบติดตามประเมินผลที่เป็นมาตรฐาน 2) ปัญหาด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน: การขาดการบูรณาการระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพระปริยัติธรรม และการขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย 3) ปัญหาด้านบุคลากร: การขาดแคลนครูที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การย้ายและลาออก 4) ปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก: การบำรุงรักษาห้องเรียน ห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ที่ไม่เพียงพอ และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ยังไม่ทันสมัยเท่าที่ควร

แนวทางการแก้ไขและพัฒนา ประกอบด้วย 1) การปรับปรุงระบบบริหารจัดการ โดยการปรับปรุงโครงสร้างให้มีความชัดเจน การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาโรงเรียน และการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร 2) การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้วยการปรับปรุงหลักสูตรให้มีการบูรณาการที่แท้จริง การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการเชื่อมโยงความรู้ และการจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย 3) การพัฒนาบุคลากร โดยการจัดโครงการพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบ การสร้างแรงจูงใจ และการจัดระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) การจัดหาและพัฒนาทรัพยากร ด้วยการจัดทำแผนการระดมทุนจากหลายแหล่ง การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้

คำสำคัญ: สภาพและปัญหา, โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง, การบริหารจัดการโรงเรียน

Abstract

This article aims to: 1. Study the current conditions and problems of the Wat Klang General Education Division of the Buddhist Scripture School (Phrapariyattidhamma School) in Mueang District, Kalasin Province, and 2. Propose guidelines for development and problem-solving. The study was conducted through a review of related documents and research, observation, and qualitative data analysis.

The findings revealed that: The current condition of the Wat Klang General Education Division of the Buddhist Scripture School shows that it is an educational institution with a unique administrative structure. The abbot serves as the chairman of the school board, and the curriculum integrates general education subjects with Buddhist scripture studies. The student body includes both lay students and novice monks.

However, several problems were identified: 1. Administrative Issues: Unclear administrative structure, Budget shortages, Lack of a standardized monitoring and evaluation system 2. Curriculum and Teaching Issues: Lack of true integration between general education and scripture studies, Inadequate and outdated teaching materials 3. Personnel Issues: Shortage of qualified teachers capable of integrated teaching, High turnover due to transfers and resignations 4. Resource and Facility Issues: Insufficient maintenance of classrooms, libraries, and learning resources, Outdated information technology systems.

Proposed development and problem-solving guidelines include: 1. Improving Administration: Clarifying the organizational structure, Establishing a school development committee, Developing an information system for school management 2. Curriculum and Teaching Development: Revising the curriculum to ensure genuine integration, Developing lesson plans that emphasize knowledge linkage, Creating modern teaching materials 3. Personnel Development: Implementing systematic personnel development programs, Providing motivation and incentives, Establishing a knowledge-sharing system 4. Resource Acquisition and Development: Creating fundraising plans from multiple sources, Improving infrastructure, Developing the library and learning resources.

Keywords: Conditions and Problems, Wat Klang Phrapariyattidhamma School (General Education Division), School Administration

บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ และการจัดการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างศาสนศึกษากับสามัญศึกษาถือเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญในบริบทสังคมไทย โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นสถาบันการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบดั้งเดิมกับการศึกษาในระบบสามัญ ซึ่งมุ่งหวังที่จะสร้างบัณฑิตที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2432 และ พ.ศ. 2489 ตามลำดับ ต่อมาพิจารณาเห็นว่าการศึกษาทางโลกเจริญ ก้าวหน้ามากขึ้นตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเห็นควรให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เพื่อให้ผู้ศึกษาได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลก และทางธรรมควบคู่กันไป จึงได้มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 รองรับ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2535 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2568)

แต่เดิมนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549) แต่ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และมีกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงอยู่ในภารกิจของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่จะต้องส่งเสริม สนับสนุน ดูแล จัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในปีการศึกษา 2542–2552 เนื่องจากการออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ได้ส่งผลให้มีการปฏิรูปการศึกษาและมีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และให้สถานศึกษาจัดการศึกษาโดยยึดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยจัดให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นสถานศึกษาที่มีวัตถุประสงค์พิเศษ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชนชายที่เข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรการอบรม เพื่อให้ผู้ได้รับการอบรมมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม สมกับที่ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีการศึกษาสงฆ์มีอยู่ 3 แผนก ได้แก่ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา แผนกธรรม และแผนกบาลีนั้นเป็นการจัดการศึกษาเฉพาะด้านหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาล้วน ๆ ไม่มีวิชาสามัญศึกษาเข้าไปปะปน ส่วนแผนกสามัญศึกษานั้น เป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานกันทั้งหลักสูตรแผนกธรรม แผนกบาลี และหลักสูตรสามัญศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเข้าด้วยกัน แต่หลักสูตรแผนกธรรม - บาลีไม่เข้มข้นมากนัก แต่ก็ยังมีเนื้อหามากกว่าวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ดังนั้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับเยาวชนยุคปัจจุบัน เพราะสามารถบูรณาการนำเอาการศึกษาสงฆ์ทั้ง 3 แผนกมาหลอมเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นการศึกษาแผนกเดียวที่ทุกคนย่อมรับว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ดังนั้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ตามหลักสูตรของ

กระทรวงศึกษาธิการ สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจะจัดตั้งขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ และด้วยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาสงฆ์ โรงเรียนต้องจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวง ศึกษาธิการโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (เดิมกรมการศาสนา) จะให้การสนับสนุนเป็นเงินอุดหนุนตามกำลังงบประมาณ และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนด

จากความเป็นมาดังกล่าว จึงทำให้ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ และเสนอแนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้การบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ขอบข่ายของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์

สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นตามข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม (กศป.) ว่าด้วย โครงสร้างการบริหารงานและการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม และสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 ข้อ 12 ข. การบริหารงานส่วนภูมิภาค ให้มีสำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 14 เขต ประกอบกับประกาศประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (ฉบับที่ 1) เรื่อง หน้าที่และอำนาจของสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผนวก ค เขตการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดังต่อไปนี้ สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 10 ประกอบด้วย จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และนครพนม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2568)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ (ในฐานะหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ) มีจำนวน 10 แห่ง ได้แก่ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ชัยมงคลวิทยา 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดกลาง 3) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดสิมนาโก 4) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดปฐมแพงศรี 5) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดหนองบัวพัฒนาวิทยา 6) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ไชยวารวิทยาเสริม 7) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบุณฑริกาวาส 8) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สมเด็จปริยัติ 9) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โพธิธรรมวิทยา 10) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดประชานิยม (ธีรวุฒิ วรโคตร, 2562)

บริบทโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะศึกษาเฉพาะบริบทโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ภูมิหลังของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหน่วยการศึกษาที่จัดโดยวัดกลางเพื่อให้การศึกษาควบคู่ทั้งด้านพระปริยัติธรรมและการศึกษาสามัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนเปิดรับนักเรียนสามเณรและผู้สนใจศึกษาตามแผนกสามัญ (ชั้นมัธยมศึกษา

ตอนต้น-ตอนปลาย) และแผนกธรรม/บาลีในลักษณะการเรียนคู่ขนาน โดยมีการกำกับดูแลทางวิชาการจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อพัฒนาสามเณร/นักเรียนให้มีทั้งคุณวุฒิทางธรรมและวุฒิสามัญสอดคล้องพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม, 2562) ดำเนินการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมถึงหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) โดยเน้นการเรียนรู้ควบคู่กับหลักสูตรนักธรรมและบาลีตามแนวทางของมหาเถรสมาคม โรงเรียนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและมาตรฐานการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562

2. สภาพปัจจุบันของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง

2.1 โครงสร้างการบริหารจัดการ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลางมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นเอกลักษณ์ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธานคณะกรรมการบริหารโรงเรียน และมีผู้อำนวยการโรงเรียนที่ได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การบริหารจัดการจึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างการบริหารแบบศาสนสถานกับการบริหารสถาบันการศึกษา คณะกรรมการบริหารโรงเรียนประกอบด้วยพระสงฆ์ ครูอาจารย์ และตัวแทนชุมชน ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย กำกับดูแลการดำเนินงาน และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในเรื่องสำคัญต้องผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการ ซึ่งอาจทำให้กระบวนการตัดสินใจใช้เวลานานกว่าโรงเรียนทั่วไป

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จึงทำให้โครงสร้างการบริหารมีลักษณะเฉพาะ คือ การผสมผสานระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี–ธรรม) เข้ากับการศึกษาสามัญตามกรอบมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดการเรียนการสอนจึงมีลักษณะ “สองระบบ” ที่เกื้อหนุนกัน ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ที่มีมาตรฐานและกรอบการศึกษาที่เฉพาะ ใช้หลักสูตรผสมผสานระหว่างวิชาพระปริยัติธรรม (บาลี–ธรรม) และหลักสูตรสามัญตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้ผู้เรียนได้รับการอบรมทั้งความรู้ทางศาสนาและความรู้สายสามัญ (ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ฯลฯ) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2542) ที่กล่าวว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาจะต้องไม่ละทิ้งความรู้ทางโลก แต่ควรพัฒนาควบคู่เพื่อสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ และนักวิชาการการศึกษาทางพุทธศาสนา จำนงค์ ทองประเสริฐ (2547) อธิบายว่า การผสมผสานหลักสูตรเช่นนี้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมมีบทบาทในการอนุรักษ์ความเป็นไทยและความเป็นพุทธในขณะเดียวกันก็ตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจ และสังคมสมัยใหม่ ส่วนนครินทร์ ชัยแก้ว (2558) เสนอว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ปัจจุบันมีโครงสร้างการบริหารที่ซับซ้อน โดยต้องรับผิดชอบต่อทั้งคณะสงฆ์และกระทรวงศึกษาธิการ การบริหารจัดการยังไม่มีความชัดเจนในการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน

สรุปได้ว่า โรงเรียนมีโครงสร้างบริหารแบบผสมผสานระหว่างศาสนสถานและสถานศึกษา โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธานคณะกรรมการบริหาร และผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้บริหารหลัก ได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมฯ การบริหารอยู่ภายใต้การกำกับของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และ สพฐ. ทำให้มีระบบการศึกษาสองแนวทางควบคู่กัน คือ “พระปริยัติธรรม” และ “สามัญศึกษา”

จุดเด่น คือ หลักสูตรที่หลอมรวมความรู้ทางโลกและธรรม ช่วยพัฒนานักเรียนทั้งทางวิชาการและคุณธรรม ความท้าทาย คือ โครงสร้างซับซ้อน การตัดสินใจล่าช้า และการแบ่งหน้าที่ระหว่างสงฆ์กับฆราวาสยังไม่ชัดเจน

2.2 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

หลักสูตรของโรงเรียนประกอบด้วยสองส่วนหลัก ได้แก่ หลักสูตรสามัญศึกษาตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และหลักสูตรพระปริยัติธรรมตามที่สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมกำหนด นักเรียนจึงต้องเรียนวิชาทั้งสองประเภทควบคู่กันไป วิชาสามัญศึกษาจะครอบคลุมวิชาพื้นฐาน เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และภาษาอังกฤษ ส่วนวิชาพระปริยัติธรรมจะประกอบด้วย พระไตรปิฎก ไวยากรณ์บาลี ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และพุทธปรัชญา การจัดตารางเรียนจึงต้องคำนึงถึงการกระจายเวลาเรียนให้เหมาะสม การจัดการเรียนการสอนใช้วิธีการแบบบูรณาการ โดยพยายามเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาสามัญกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม การบูรณาการยังไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง สอดคล้องกับ พระครูใบฎีกาบุญชู ชุติปญโญ (2555) ให้ความคิดเห็นว่า หลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นการผสมผสานระหว่างหลักสูตรพระปริยัติธรรม (บาลี–ธรรม) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่งผลให้เกิดความท้าทายด้านการจัดสรรเวลาและการบูรณาการเนื้อหา ซึ่งมักทำให้ภาระครูผู้สอนเพิ่มขึ้น และพระมหาธีรเพชร มาตพงษ์ (2018) กล่าวว่า การจัดตารางเรียนมักให้น้ำหนักกับการศึกษาพระปริยัติเป็นหลัก ทำให้ชั่วโมงเรียนวิชาสามัญลดลง ส่งผลต่อความเข้มข้นทางวิชาการ อีกทั้งการขาดแคลนสื่อการสอนที่ทันสมัยและเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้รูปแบบการเรียนการสอนยังคงเป็นแบบดั้งเดิม (Khongkaew, 2021)

สรุปได้ว่า โรงเรียนใช้หลักสูตรสองระบบควบคู่กัน ได้แก่ หลักสูตรสามัญ ตามกระทรวงศึกษาธิการ และ หลักสูตรพระปริยัติธรรม ตามสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมฯ โดยผู้เรียนต้องเรียนทั้งวิชาสามัญ (เช่น ไทย คณิต วิทย์ สังคม อังกฤษ) และวิชาธรรม (เช่น บาลี ไตรปิฎก พุทธประวัติ) การจัดการเรียนการสอนใช้แนวทาง บูรณาการ เชื่อมโยงวิชาสามัญกับหลักธรรม แต่ยังขาดความต่อเนื่องและระบบที่ชัดเจน ปัญหาหลัก ได้แก่ การจัดเวลาเรียนไม่สมดุล น้ำหนักหลักอยู่ที่พระปริยัติ ทำให้วิชาสามัญมีเวลาน้อยลง ครูมีภาระมาก และขาดแคลนสื่อการสอนที่ทันสมัย ทำให้รูปแบบการสอนยังเป็นแบบดั้งเดิม

2.3 บุคลากรและการพัฒนา

บุคลากรหลักประกอบด้วย พระ–สามเณรผู้สอนบาลี และครูผู้สอนวิชาสามัญ ซึ่งมีทั้งที่เป็นพระผู้ที่มีความชำนาญด้านบาลีและครูพลเรือนที่มาสอนวิชาทั่วไป การมีบุคลากรแบบผสมนี้ทำให้เกิดความท้าทายด้านการพัฒนาสมรรถนะการสอนให้สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนการสอนร่วมสมัย ซึ่งบางครั้งเป็นพระสงฆ์ที่ผ่านการอบรมเพิ่มเติมด้านวิชาการสมัยใหม่ และบางครั้งเป็นครูพลเรือนที่เข้ามารับผิดชอบการสอนในสายสามัญ การผสมผสานนี้สะท้อนความท้าทายด้านการจัดการ เช่น ความแตกต่างทางวิธีสอน และทัศนคติในการสอน ซึ่งนักวิชาการด้านการบริหารการศึกษา สุรพล บุญเกิด (2555) ชี้ว่าความสำเร็จของโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นอยู่กับการพัฒนาสมรรถนะครูให้เข้าใจทั้งหลักการสอนเชิงศาสนาและวิชาการสมัยใหม่ ขณะที่ McDaniel (2010) นักวิชาการต่างประเทศก็เสนอว่า การพัฒนาครูในโรงเรียนพระสงฆ์ไทยเป็นประเด็นที่ท้าทาย เนื่องจากครูสงฆ์มักเน้นวินัยและศีลธรรม ขณะที่ครูสามัญเน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ

บุคลากรของโรงเรียนประกอบด้วยครูที่มีคุณวุฒิทางสามัญศึกษาและพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางพระปริยัติธรรม ครูส่วนใหญ่เป็นข้าราชการครูที่ได้รับการบรรจุแต่งตั้งจากสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ส่วนพระสงฆ์ที่สอนจะเป็นพระที่ประจำอยู่ในวัดหรือได้รับเชิญมาสอนเป็นพิเศษ การพัฒนา

บุคลากรยังมีข้อจำกัด เนื่องจากการฝึกอบรมเฉพาะทางมีน้อย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนยังไม่เป็นระบบ ครูส่วนใหญ่จึงต้องพึ่งพาการเรียนรู้ด้วยตนเองและการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน

สรุปได้ว่า บุคลากรโรงเรียนประกอบด้วย พระ–สามเณรผู้สอนบาลี และ ครูพลเรือนผู้สอนวิชาสามัญ โดยมีทั้งพระที่ผ่านการอบรมวิชาการสมัยใหม่ และครูสามัญที่สอนทั่วไป การผสมผสานนี้สร้างความท้าทาย เช่น ความต่างด้านวิธีสอน ทัศนคติ และเป้าหมายการสอน (ศีลธรรมกับวิชาการ) ขาดระบบพัฒนาครูที่ชัดเจน การอบรมเฉพาะทางมีน้อย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้ครูต้องพัฒนาตนเองเป็นหลัก ความสำเร็จของโรงเรียนขึ้นอยู่กับการพัฒนาสมรรถนะครูให้เข้าใจทั้งศาสนาและวิชาการร่วมสมัย อย่างสมดุล

2.4 ด้านนักเรียนและผลการเรียน

นักเรียนของโรงเรียนแบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่ นักเรียนฆราวาสและสามเณร สัดส่วนของสามเณรมักจะมากกว่านักเรียนฆราวาส เนื่องจากวัดมีบทบาทในการสนับสนุนให้เยาวชนบวชเรียน สามเณรจะได้รับการดูแลในด้านที่พัก อาหาร และเครื่องอุปโภคจากทางวัด นักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีความหลากหลายด้านภูมิหลัง เช่น มาจากครอบครัวยากจน หรือผู้ที่เข้ามาบวชเรียนเพื่อหาที่พึ่งพิง ทำให้ระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน โดยนักเรียนบางส่วนมีผลการเรียนต่ำกว่ามาตรฐานของโรงเรียนสามัญทั่วไป (พระครูใบฎีกาบุญชู ชุติปญโญ, 2555) นอกจากนี้ การลดลงของชั่วโมงเรียนวิชาสามัญส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง (พระมหาธีรเพชร มาตพงษ์, 2018) อีกทั้งแรงจูงใจในการเรียนรู้ของนักเรียนบางกลุ่มยังต่ำ เนื่องจากปัจจัยด้านครอบครัวและแรงกดดันทางเศรษฐกิจ (Khongkaew, 2021) ประเด็นผลการเรียนของนักเรียนในวิชาสามัญศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนสามัญทั่วไปในจังหวัด ส่วนผลการเรียนวิชาพระปริยัติธรรมอยู่ในระดับดี เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์ที่มีความรู้และประสบการณ์

สรุปได้ว่า นักเรียนส่วนใหญ่เป็น สามเณร ซึ่งได้รับการดูแลจากวัด ทั้งที่พักและปัจจัยจำเป็น ส่วนหนึ่งมาจากครอบครัวยากจนหรือบวชเพื่อหาที่พึ่ง นักเรียนมีพื้นฐานทางการเรียนรู้หลากหลายส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการแตกต่างกัน โดยเฉพาะวิชาสามัญซึ่งมีชั่วโมงเรียนน้อย ทำให้ ผลการเรียนอยู่ในระดับปานกลางหรือต่ำกว่ามาตรฐาน ขณะที่ผลการเรียนใน วิชาพระปริยัติธรรมอยู่ในระดับดี เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญ แรงจูงใจในการเรียนของบางกลุ่มยังต่ำ เพราะมีปัญหาทางเศรษฐกิจและครอบครัว เป็นปัจจัยกระทบ

3. สภาพปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง

3.1 ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง จากการสังเกตการณ์พบว่ามีปัญหาหลายประการ ซึ่งมีประเด็นหลัก ๆ 3 ประเด็น ดังนี้ ประการแรก คือความซับซ้อนในโครงสร้างการบริหาร เนื่องจากต้องประสานงานระหว่างหลายหน่วยงาน ได้แก่ วัด สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และชุมชน การตัดสินใจบางเรื่องจึงใช้เวลานานและอาจขาดความคล่องตัว ประการที่สอง คือการขาดแคลนงบประมาณ เนื่องจากโรงเรียนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐที่จำกัด และการระดมทุนจากชุมชนมีข้อจำกัด ทำให้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไม่เพียงพอ ประการที่สาม คือการขาดระบบติดตามและประเมินผลที่เป็นมาตรฐาน

การประเมินผลการดำเนินงานส่วนใหญ่ยังเป็นไปตามประสบการณ์และการสังเกต ไม่มีเครื่องมือวัดที่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการศึกษาได้อย่างแม่นยำ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ นครินทร์ ชัยแก้ว (2558) ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างการบริหารของโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีความซับซ้อน เนื่องจากต้องรับผิดชอบต่อทั้งคณะสงฆ์และกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้การแบ่งบทบาทหน้าที่ไม่ชัดเจน และการประสานงานล่าช้า และ สุรพล บุญเกิด (2555) เน้นว่าปัญหาด้านการบริหารเกิดจากการขาดระบบติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถวัดผลความสำเร็จของการดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ รวมถึงพระมหาธีรเพชร มาตพงษ์ (2561) ระบุว่าปัญหาสำคัญคือข้อจำกัดด้านงบประมาณและการพึ่งพาการสนับสนุนจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ทำให้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสื่อการสอนดำเนินไปได้ช้า

สรุปได้ว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลางประสบปัญหาหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1. โครงสร้างการบริหารซับซ้อน ต้องประสานงานหลายหน่วยงาน ทำให้ขาดความคล่องตัวในการตัดสินใจ 2. งบประมาณจำกัด ส่งผลให้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกิจกรรมเสริมไม่เพียงพอ และ 3. ขาดระบบประเมินผลที่เป็นมาตรฐาน ใช้วิธีประเมินแบบไม่เป็นระบบ ทำให้ขาดข้อมูลที่ชัดเจนในการพัฒนาการบริหาร ปัญหาเหล่านี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านดังกล่าวที่ชี้ถึงความซับซ้อนในการบริหาร การขาดระบบติดตามผล และข้อจำกัดด้านงบประมาณ

3.2 ปัญหาด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน

หลักสูตรของโรงเรียนมีปัญหาในเรื่องการบูรณาการระหว่างวิชาสามัญศึกษากับวิชาพระปริยัติธรรม การเรียนการสอนส่วนใหญ่ยังแยกส่วนกัน ไม่มีการเชื่อมโยงความรู้ให้เกิดความเข้าใจที่ครบถ้วน ผู้เรียนจึงมองว่าเป็นการเรียนสองเรื่องแยกกัน ปริมาณเนื้อหาที่ต้องเรียนมีมาก เนื่องจากต้องเรียนทั้งหลักสูตรสามัญศึกษาและพระปริยัติธรรม ทำให้นักเรียนมีภาระการเรียนหนัก และอาจไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับการทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือพัฒนาทักษะอื่น ๆ การขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย โดยเฉพาะสื่อเทคโนโลยีที่จะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ห้องเรียนส่วนใหญ่ยังใช้การสอนแบบบรรยายและใช้หนังสือเป็นหลัก สอดคล้องกับ ธวัชชัย จันจุฬา และอุทุมพร เกตุสุนทร (2561) กล่าวว่าโรงเรียนตั้งอยู่ภายในพื้นที่วัดจึงได้รับประโยชน์ด้านความสงบและสภาพแวดล้อมทางศาสนา แต่ในทางตรงกันข้ามมักมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ และอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการเรียนการสอนที่ทันสมัย ซึ่งเป็นประเด็นที่ปรากฏในงานวิจัยหลายฉบับว่ากระทบต่อคุณภาพการสอน ซึ่งโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2553) เสนอว่า การจัดการศึกษาในพื้นที่วัดควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และโครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐ เพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการเรียนการสอนให้ใกล้เคียงกับโรงเรียนสามัญทั่วไป นอกจากนี้ Chattopadhyay (2012) ชี้ว่าโรงเรียนพระสงฆ์ในเอเชียหลายประเทศประสบปัญหาคล้ายกัน คือ ขาดแคลนทรัพยากรด้านเทคโนโลยี แต่มีข้อได้เปรียบด้านคุณธรรมและความเข้มแข็งของชุมชน

สรุปได้ว่า ปัญหาด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน มีปัญหาหลัก 3 ประเด็น คือ 1. การบูรณาการไม่เชื่อมโยง: วิชาสามัญศึกษากับพระปริยัติธรรมสอนแยกกัน ทำให้นักเรียนมองเป็นสองเรื่องต่างหาก ไม่เกิดความเข้าใจแบบองค์รวม 2. ภาระเรียนหนัก: ต้องเรียนทั้งสองหลักสูตร ปริมาณเนื้อหามาก นักเรียนไม่มีเวลาพัฒนาทักษะอื่นหรือทำกิจกรรมเสริม 3. ขาดสื่อการสอนทันสมัย: ยังใช้วิธีบรรยายและหนังสือเป็นหลัก ขาดเทคโนโลยีการศึกษา ห้องเรียนและอุปกรณ์ไม่เพียงพอ เนื่องจากโรงเรียนตั้งในวัด

ซึ่งมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ ส่วนเรื่องงบประมาณของโรงเรียนก็ต้องการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อยกระดับมาตรฐานให้เทียบเท่าโรงเรียนทั่วไป

3.3 ปัญหาด้านบุคลากร

การขาดแคลนครูที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ครูส่วนใหญ่มีความรู้เฉพาะด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสามัญศึกษาหรือด้านพระปริยัติธรรม แต่ขาดทักษะในการเชื่อมโยงความรู้ทั้งสองด้านเข้าด้วยกัน โอกาสในการพัฒนาตนเองของบุคลากรมีจำกัด เนื่องจากการฝึกอบรมเฉพาะทางมีน้อยและงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ครูจึงขาดแรงจูงใจในการพัฒนาความรู้และทักษะใหม่ ๆ การหมุนเวียนบุคลากรค่อนข้างสูง โดยเฉพาะครูที่มีความสามารถ เนื่องจากสภาพแวดล้อมการทำงานที่มีข้อจำกัดและโอกาสก้าวหน้าในอาชีพที่น้อย

3.4 ปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก

อาคารเรียนและสิ่งปลูกสร้างส่วนใหญ่มีอายุการใช้งานยาวนานและต้องการการบำรุงรักษา การขยายพื้นที่การเรียนการสอนมีข้อจำกัดเนื่องจากอยู่ในบริเวณวัดซึ่งมีกฎระเบียบและข้อจำกัดในการปรับปรุงแก้ไข ห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ยังไม่เพียงพอและขาดความทันสมัย หนังสือและสื่อการเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นเวอร์ชันเก่า ขาดสื่อดิจิทัลและฐานข้อมูลออนไลน์ที่จะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศยังล้าหลัง การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตมีข้อจำกัด และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์มีจำนวนไม่เพียงพอ ทำให้การจัดการเรียนการสอนที่ต้องใช้เทคโนโลยีไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งมีนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ ได้ให้ทัศนะ ดังต่อไปนี้

พระครูใบฎีกาบุญชู ชุติปญฺโญ (2555) ระบุว่าครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมส่วนมากเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น ด้านบาลีหรือสามัญศึกษา แต่ ขาดทักษะในการบูรณาการความรู้ ส่งผลให้การเรียนการสอนไม่สามารถเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2547) เห็นว่าการพัฒนาครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมยังขาดระบบสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ครูมักต้องพัฒนาตนเอง โดยไม่มี โอกาสในการฝึกอบรมที่เพียงพอ และขาดแรงจูงใจ

สุพัตรา ทองมิตร (2560) พบว่าอัตราการลาออกของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมค่อนข้างสูง โดยเฉพาะครูที่มีความสามารถ เนื่องจาก ขาดโอกาสก้าวหน้าในวิชาชีพ และสภาพแวดล้อมการทำงานมีข้อจำกัด

McDaniel (2010) วิเคราะห์ว่า ครูพระสงฆ์ และครูฆราวาส มีแนวคิดและวิธีการสอนที่แตกต่างกัน ครูพระสงฆ์เน้นด้านวินัยและศีลธรรม ส่วนครูฆราวาสเน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ทำให้เกิดความขัดแย้งเชิงแนวทางในการสอน

สรุปได้ว่า ปัญหาทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก เนื่องจากอาคารเรียนเก่า ขยายพื้นที่ยากเพราะอยู่ในวัด ห้องสมุด-สื่อการเรียนรู้ไม่ทันสมัย ขาดสื่อดิจิทัล ระบบ IT ล้าหลัง อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ไม่พอ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองนักวิชาการ สาเหตุเพราะครูขาดทักษะบูรณาการความรู้ ขาดการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ครูลาออกสูงเพราะไม่มีโอกาสก้าวหน้า ครูพระสงฆ์และฆราวาสต่างแนวคิดการสอน ทำให้เกิดความขัดแย้ง

4. การวิเคราะห์ปัญหา

4.1 สาเหตุของปัญหา

ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลางมีสาเหตุหลักมาจากหลายปัจจัย สาเหตุแรก คือลักษณะเฉพาะของสถาบันการศึกษาประเภทนี้ที่ต้องผสมผสานระหว่างการศึกษาสามัญกับการศึกษาทางศาสนา ทำให้เกิดความซับซ้อนในการบริหารจัดการที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป สาเหตุที่สอง คือการขาดแคลนทรัพยากรและการสนับสนุนจากภาครัฐ เนื่องจากโรงเรียนประเภทนี้มีจำนวนน้อยและอยู่ในพื้นที่ห่างไกล การได้รับความสนใจและการสนับสนุนจึงมีจำกัด สาเหตุที่สาม คือการขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การจัดการศึกษาแบบบูรณาการต้องการครูที่มีความรู้ครอบคลุมทั้งสองด้านและมีทักษะในการเชื่อมโยงความรู้ แต่บุคลากรประเภทนี้หาได้ยากและมีต้นทุนสูง

4.2 ผลกระทบของปัญหา

ปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาในหลายมิติ ผลกระทบแรก คือนักเรียนไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ เนื่องจากการเรียนการสอนที่ขาดการบูรณาการทำให้ไม่เกิดการเชื่อมโยงความรู้ที่สมบูรณ์ ผลกระทบที่สอง คือความไม่มั่นคงในการจัดการศึกษา การขาดแคลนทรัพยากรและบุคลากรทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่องและอาจต้องหยุดการจัดการเรียนการสอนในบางช่วงเวลา ผลกระทบที่สาม คือความเชื่อมั่นของชุมชนที่อาจลดลง หากโรงเรียนไม่สามารถส่งมอบผลผลิตทางการศึกษาที่มีคุณภาพ ชุมชนอาจหันไปใช้บริการการศึกษาจากแหล่งอื่น

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์ปัญหามี 2 ประเด็น คือ 1. สาเหตุของปัญหา: การบริหารจัดการซับซ้อน เพราะต้องผสมผสานการศึกษาสามัญกับศาสนาขาดการสนับสนุนและทรัพยากรจากรัฐ โรงเรียนอยู่ห่างไกลบุคลากรเชี่ยวชาญบูรณาการความรู้มีน้อย หาได้ยากและต้นทุนสูง 2. ผลกระทบของปัญหา: นักเรียนไม่ได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ ขาดการเชื่อมโยงความรู้ การจัดการศึกษาไม่ต่อเนื่อง เสี่ยงหยุดชะงัก ความเชื่อมั่นของชุมชนลดลง อาจหันไปพึ่งโรงเรียนอื่น

5. แนวทางการแก้ไขและพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง

5.1 การปรับปรุงระบบบริหารจัดการ

การแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการ ควรเริ่มจากการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารให้มีความชัดเจนและคล่องตัวมากขึ้น ตามนัยความคิดเห็นของ สมศักดิ์ ภู่วิทยพันธุ์ (2565) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพต้องมีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างเป็นระบบ และสร้างกลไกการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาโรงเรียนที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วน ทำหน้าที่วางแผนยุทธศาสตร์ กำกับดูแลการดำเนินงาน และประเมินผลการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับ วิรัช สงวนวงศ์วาน (2564) เสนอว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนและการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น คณะกรรมการนี้ควรมีการประชุมเป็นระยะและมีการรายงานผลการดำเนินงานต่อผู้เกี่ยวข้อง และ การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการที่จะช่วยให้การตัดสินใจมีข้อมูลประกอบที่ถูกต้องและทันเวลา ดังที่ ปรีชา ชาญณรงค์ (2566) ระบุว่า ระบบสารสนเทศการบริหารจัดการที่ดีจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร ระบบนี้ควรครอบคลุมการบริหารงานวิชาการ การเงิน บุคลากร และกิจการนักเรียน

สรุปได้ว่า การแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการควรเริ่มจากการปรับปรุงโครงสร้างให้ชัดเจนและคล่องตัว โดยกำหนดบทบาทหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างเป็นระบบ พร้อมสร้างกลไกการประสานงานที่มี

ประสิทธิภาพ ควรจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาโรงเรียนที่มีตัวแทนทุกภาคส่วน ทำหน้าที่วางแผน กำกับดูแล และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งพัฒนาระบบสารสนเทศบริหารจัดการ เพื่อช่วยให้การตัดสินใจมีข้อมูลครบถ้วนและทันเวลา ครอบคลุมงานวิชาการ การเงิน บุคลากร และกิจการนักเรียน

5.2 การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน

การปรับปรุงหลักสูตรให้มีการบูรณาการที่แท้จริงระหว่างวิชาสามัญศึกษากับวิชาพระปริยัติธรรม โดยการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับ สุรชัย หวังวิทยากุล (2565) ที่กล่าวว่า การบูรณาการหลักสูตรเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ต่างๆ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการเชื่อมโยงความรู้ การใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งวิมลรัตน์ สุนทรธาดา (2566) เสนอว่า การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการต้องมีการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงเนื้อหาหลายสาขาวิชา และใช้วิธีการสอนที่หลากหลายเพื่อตอบสนองรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน ครูควรได้รับการฝึกอบรมในการจัดทำแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ รวมถึง อนุชา ศรีสวัสดิ์ (2566) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาครูเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรบูรณาการไปใช้ให้ประสบความสำเร็จ

การจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสมกับเนื้อหาของแต่ละวิชา รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความน่าสนใจ สอดคล้องกับ ธีระพงษ์ อินทรสมิต (2567) ที่ระบุว่า เทคโนโลยีการศึกษาในยุคดิจิทัลสามารถช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายและน่าสนใจ โดยเฉพาะการใช้สื่อมัลติมีเดียและแอปพลิเคชันการเรียนรู้ที่สามารถปรับตามความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

สรุปได้ว่า การปรับปรุงหลักสูตรเพื่อการบูรณาการ 3 แนวทางหลัก คือ 1. จัดทำหลักสูตรบูรณาการ เชื่อมโยงวิชาสามัญศึกษากับพระปริยัติธรรม ให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเชื่อมโยงของความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง 2. พัฒนาแผนการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงหลายสาขาวิชา ใช้วิธีการสอนหลากหลาย ตอบสนองรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ต้องฝึกอบรมครู เพราะการพัฒนาครูคือปัจจัยสำคัญที่สุด และ 3. ใช้สื่อเทคโนโลยีทันสมัย โดยจัดทำสื่อมัลติมีเดียและแอปพลิเคชันการเรียนรู้ที่ปรับได้ตามความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายและน่าสนใจ ซึ่งการบูรณาการจะสำเร็จได้ต้องมีครูที่มีความรู้ความสามารถ ประกอบกับหลักสูตรที่เหมาะสมกับบริบท และเทคโนโลยีที่ช่วยเสริม

5.3 การพัฒนาบุคลากร ประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ

1. การจัดโครงการพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบ โดยการจัดการฝึกอบรมเฉพาะทาง การส่งบุคลากรไปศึกษาดูงานในสถาบันที่มีความเป็นเลิศ และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ในหมู่ครูและบุคลากรทางการศึกษา สอดคล้องกับ สุวิทย์ มูลคำ (2566) ที่เสนอว่า การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาต้องมีความต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยเน้นการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานในศตวรรษที่ 21 และ Michael Fullan (2016) ที่กล่าวว่า Professional Learning Communities เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการทำงานร่วมกัน

2. การสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองของบุคลากร โดยการให้ความก้าวหน้าในอาชีพ การจัดสวัสดิการที่เหมาะสม และการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ที่มีผลงานดีเด่น ตามทฤษฎีของ Frederick Herzberg

(1966) เกี่ยวกับปัจจัยจูงใจที่แท้จริง (Motivation Factors) ที่ระบุว่า การได้รับการยอมรับ ความก้าวหน้าและการพัฒนาตนเองเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความพึงพอใจในการทำงาน ขณะที่ อุษณีย์ เกษมสุข (2567) เสนอว่า การจัดระบบค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เป็นธรรมจะช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานของบุคลากรทางการศึกษา

3. การจัดระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนในเครือข่าย เพื่อให้บุคลากรได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่นและนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับ Andy Hargreaves (2003) ที่ชี้ให้เห็นว่า การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา (School Networks) เป็นกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในการยกระดับคุณภาพการศึกษา เนื่องจากช่วยให้ครูและผู้บริหารได้แลกเปลี่ยนนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ดี

สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรต้องมีความต่อเนื่องบวกแรงจูงใจที่เหมาะสมและการเรียนรู้จากเครือข่าย เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน มี 3 แนวทางหลัก คือ 1. พัฒนาอย่างเป็นระบบ จัดฝึกอบรมเฉพาะทาง ส่งศึกษาดูงาน สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ เน้นพัฒนาสมรรถนะแบบต่อเนื่อง 2. สร้างแรงจูงใจ ให้ความก้าวหน้าในอาชีพ จัดสวัสดิการที่เหมาะสม ยกย่องเชิดชูผู้มีผลงานดี เพื่อสร้างความพึงพอใจในการทำงาน 3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเครือข่ายระหว่างโรงเรียน ให้บุคลากรเรียนรู้จากประสบการณ์ผู้อื่น นำแนวปฏิบัติที่ดีมาประยุกต์ใช้

5.4 การจัดหาและพัฒนาทรัพยากร

การจัดหาและพัฒนาทรัพยากรควรมีแนวทาง ดังนี้ 1. การจัดทำแผนการระดมทุนจากหลายแหล่ง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน โดยการนำเสนอโครงการที่มีความชัดเจนและสามารถวัดผลได้ การสร้างเครือข่ายกับองค์กรต่าง ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนการศึกษา 2. การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน ทั้งการซ่อมแซมอาคารเรียนเดิม การสร้างห้องเรียนเพิ่มเติม และการจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย 3. การพัฒนาห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ให้เป็นศูนย์กลางของการแสวงหาความรู้ โดยการจัดหาหนังสือ สื่อการเรียนการสอน และฐานข้อมูลออนไลน์ที่ทันสมัยและครอบคลุม ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นดังนี้

ประสิทธิ์ ชาติรัตนกุล (2566) กล่าวว่า การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาในยุคปัจจุบันต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และต้องมีแผนการนำเสนอที่ชัดเจน มีความโปร่งใส และสามารถติดตามประเมินผลได้ ขณะที่ Karen Seashore Louis (2009) เสนอว่า การสร้างพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนและภาคธุรกิจเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรการศึกษาอย่างยั่งยืน

สมชาย จิตรประไพ (2565) ระบุว่า สภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษามีผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานจึงเป็นการลงทุนในอนาคตของผู้เรียน และ Carol Collier Kuhlthau (2004) เสนอแนวคิด“Information Search Process” ว่าห้องสมุดโรงเรียนต้องเป็นสถานที่ที่สนับสนุนกระบวนการค้นหาและสร้างความรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ วรรณี โสมประยูร (2567) ที่กล่าวว่า ห้องสมุดโรงเรียนในยุคดิจิทัลต้องเป็นได้ทั้งแหล่งข้อมูลแบบดั้งเดิมและแหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้ง Peter C. Murgatroyd (2014) ที่เสนอแนวคิด “Learning Infrastructure” ว่าโครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ที่ดีต้องสนับสนุนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ทั้งการเรียนรู้แบบดั้งเดิมและดิจิทัล

สรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรต้องอาศัยความร่วมมือทุกภาคส่วน มีแผนงานที่โปร่งใส และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยระดมทุนหลายแหล่ง: จัดทำแผนระดมทุนจากภาครัฐ เอกชน และชุมชน นำเสนอโครงการที่ชัดเจนวัดผลได้ สร้างเครือข่ายพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน: ซ่อมแซมอาคารเรียน สร้างห้องเรียนเพิ่ม จัดหาอุปกรณ์ทันสมัย เพราะสภาพแวดล้อมทางกายภาพส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ และ พัฒนาแหล่งเรียนรู้: ปรับปรุงห้องสมุดให้เป็นศูนย์กลางความรู้ จัดหาหนังสือ สื่อการเรียน และฐานข้อมูลออนไลน์ที่ครอบคลุมทั้งแบบดั้งเดิมและดิจิทัล

บทสรุป

จากการศึกษาสภาพและปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสำคัญในการจัดการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างศาสนศึกษากับสามัญศึกษา ถึงแม้จะมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ แต่ก็มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นสถาบันการศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับ ปัญหาหลักที่พบ ได้แก่ การบริหารจัดการที่ซับซ้อน การขาดแคลนทรัพยากร การขาดบูรณาการในหลักสูตร และการขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ปัญหาเหล่านี้ต้องการการแก้ไขอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง แนวทางการแก้ไขที่เสนอครอบคลุมการปรับปรุงระบบบริหารจัดการ การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากร และการจัดหาทรัพยากร ความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานกำกับดูแล โรงเรียน ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ดังนั้น การพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาให้มีคุณภาพเป็นการลงทุนในอนาคตของเยาวชนและสังคม การสร้างบัณฑิตที่มีความรู้ครบถ้วนทั้งทางโลกและทางธรรมจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

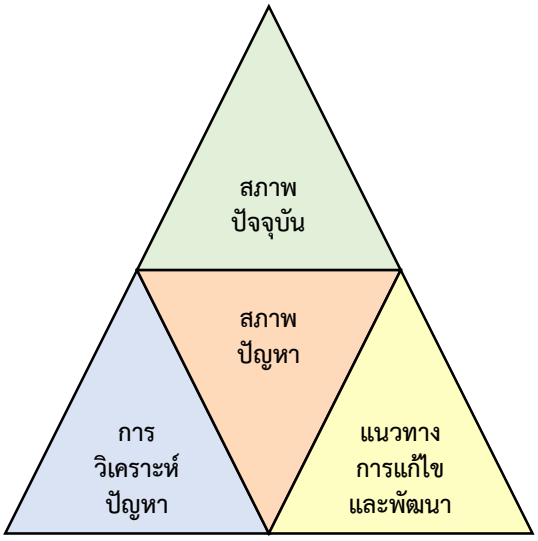

แผนภูมิองค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). *รายงานการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา*. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2553). *การจัดการศึกษาในพื้นที่วัดและการสนับสนุนจากภาครัฐ*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2547). *พัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมในประเทศไทย*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ธวัชชัย จันจุฬา, & อุทุมพร เกตุสุนทร. (2561). *ปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

ธีระพงษ์ อินทรสมิต. (2567). เทคโนโลยีการศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวทางการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน. *วารสารเทคโนโลยีการศึกษา, 38*(2), 75–89.

ธีรวุฒิ วรโคตร. (2562). *การบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในจังหวัดกาฬสินธุ์ตามความคิดเห็นของบุคลากร* (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

นครินทร์ ชัยแก้ว. (2558). การจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. *วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา, 4*(2), 45–60.

ปรีชา ชาญณรงค์. (2566). *เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

ประสิทธิ์ ชาติรัตนกุล. (2566). การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา: กลยุทธ์และแนวปฏิบัติที่ดี. *วารสารนโยบายการศึกษา, 34*(3), 78–95.

พระครูใบฎีกาบุญชู ชุติปญฺโญ. (2555). การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 3*(1), 45–57.

พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562. (2562). *ราชกิจจานุเบกษา, 136*, 11.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2542). *พุทธศาสนา ธรรมะ ศาสนากับจริยศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาธีรเพชร มาตพงษ์. (2561). งบประมาณกับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 6*(1), 112–125.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *การก่อตั้งโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา: 60 ปี โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2568). *โรงเรียนพระปริยัติธรรม*. สืบค้นเมื่อ 9 กันยายน 2568, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนพระปริยัติธรรม

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2568). *โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 9 กันยายน 2568, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

วิมลรัตน์ สุนทรธาดา. (2566). *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ: ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิรัช สงวนวงศ์วาน. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารสถานศึกษา. *วารสารการบริหารการศึกษา, 42*(3), 45–62.

วรรณี โสมประยูร. (2567). *ห้องสมุดโรงเรียนในยุคดิจิทัล: การจัดการและการพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพัตรา ทองมิตร. (2560). *ปัจจัยที่มีผลต่อการลาออกของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมชาย จิตรประไพ. (2565). *สภาพแวดล้อมการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา*. โอเดียนสโตร์.

สมศักดิ์ ภูวิทยพันธุ์. (2565). *การบริหารสถานศึกษาเพื่อประสิทธิภาพ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรชัย หวังวิทยากุล. (2565). *หลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการ*. พระจันทร์เพรส.

สุรพล บุญเกิด. (2555). การบริหารจัดการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม: ปัญหาและแนวทางพัฒนา. *วารสารการบริหารการศึกษา, 9*(3), 88–99.

สุวิทย์ มูลคำ. (2566). *การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อนุชา ศรีสวัสดิ์. (2566). การพัฒนาครูสำหรับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ. *วารสารการพัฒนาครู, 29*(4), 112–128.

อุษณีย์ เกษมสุข. (2567). การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษา: แนวทางการสร้างแรงจูงใจ. *วารสารบริหารการศึกษา, 45*(1), 89–105.

Chattopadhyay, P. (2012). Buddhist monastic education in Asia: Challenges and opportunities. *Journal of Asian Education, 18*(3), 45–62.

Fullan, M. (2016). *The new meaning of educational change* (5th ed.). Teachers College Press.

Hargreaves, A. (2003). Teaching and learning in the knowledge society: Education in the age of insecurity. *Educational Policy, 17*(2), 216–245.

Herzberg, F. (1966). *Work and the nature of man*. World Publishing Company.

Khongkaew, S. (2021). *Family and economic factors influencing students' learning motivation* (Master's thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Kuhlthau, C. C. (2004). *Seeking meaning: A process approach to library and information services* (3rd ed.). Libraries Unlimited.

Louis, K. S. (2009). School-community partnerships: Dimensions of effective collaboration. *Educational Administration Quarterly, 45*(3), 387–423.

McDaniel, J. (2010). Buddhist education in Thailand: Problems and prospects. *Journal of Buddhist Studies, 8*(2), 73–89.

Murgatroyd, P. C. (2014). Learning infrastructure for the 21st century: Design principles for educational spaces. *Journal of Educational Planning and Administration, 28*(2), 145–162.